

»MARIBOR JE PRIHODNOST!«
 (Proti)učinek Evropske prestolnice kulture Maribor 2012 v
 polju nevladnega sektorja kulturne produkcije

Meta Kordiš

139

IZVLEČEK

Poleg instrumentalizacije kulture za namene evropskega povezovanja je osrednji namen megaprojekta EPK spodbujati razvoj terciarnega sektorja in urbane preнове ter revitalizacije mest. Kljub vsem obljubam in velikim načrtom je ostal vtis, da projekt Maribor 2012 za seboj ni pustil ničesar. Pa vendar je po letu 2012 vzniknilo nekaj živahnih samoniklih prizorišč kulturne produkcije. Preplet horizontalnega povezovanja različnih ljudi in skupin je spodbudil živahne kulturne, družabne in družbene aktivnosti, ki so spodbujale razmislek, kam in kako naprej oziroma kakšno mesto si želijo soustvarjati.

Ključne besede: Maribor, Evropska prestolnica kulture, nevladni kulturni sektor, kulturna produkcija, urbana antropologija

ABSTRACT

In addition to the instrumentalisation of culture with the aim of forging European connections, the main goal of the ECC mega-project is to encourage the tertiary sector as well as urban renovation and revitalisation of cities. In spite of all the promises and grand plans, there remains the impression that the Maribor 2012 project left nothing behind. But nonetheless, since 2012 a number of lively venues for grassroots cultural production have sprung up. A range of horizontal connections among different people and groups has encouraged lively cultural and social activities, which are in turn encouraging reflection on where and how to continue, i.e. what sort of a city they want to help create.

Key words: Maribor, European Capital of Culture, non-governmental cultural sector, cultural production, urban anthropology

Uvod

Pomladi 2011 so mimoidoče na Koroški cesti v Mariboru s fasade Kulturnega inkubatorja nagovarjali okrogli raznobarvni napisi različnih velikosti *Maribor is the Future!* Bila je to razstava dvojca son:DA. Pogosto sem šla mimo in vedno sem se nasmehnila napisu, ki je ironično zajel duh časa in prostora. Le nekaj mesecev nas je ločilo od Evropske prestolnice kulture 2012 (v nadaljevanju EPK). Kolesja megaprojekta, ki bi se morala vrteti v visokih prestavah, so se šele začela poganjati. Potrditev Maribora in petih partnerskih mest, Murske Sobote, Ptuja, Slovenj Gradca, Velenja in Novega mesta, za

Evropsko prestolnico kulture je vnesla upanje, ki ga je mesto po mučnem posocialističnem in tranzicijskem obdobju potrebovalo. Seveda so se naziva najbolj veselili v vladnem in nevladnem kulturnem sektorju, saj so se nadejali prepotrebne finančne injekcije v dotrajano infrastrukturo in podhranjeno kulturno produkcijo. Zaradi organizacijskih, finančnih, programskih in strukturnih zapletov, spodrsrljavev in škandalov, pa tudi zaradi finančne krize, ki je udarila leta 2009, sta upanje in optimizem ob pričakovanju leta prestolovanja vedno bolj plahnela. Materializacije velikih obljub o kulturni infrastrukturi, prenovi mestnega jedra, o večjem vlaganju v kulturne programe, o kulturnem turizmu, o novih trajnejših zaposlitvah, o čemer koli, kar bi lahko spominjalo, da je v mestu potekal največji kulturni projekt v zgodovini države, ni bilo. Čeprav marsikdo Maribor 2012 dojema kot enega manj uspešnih projektov EPK, pa je ta neuspeh, paradoksalno, spodbudil vznik kar nekaj živahnih samoniklih prizorišč kulturne in ustvarjalne produkcije na neodvisni kulturni sceni in na področju socialnega podjetništva. Po letu 2012 je slogan *Maribor is the Future!* v mestu ponarodel in postal neformalen skupni imenovalac za povezovanje sprva neodvisnih posameznikov, ustvarjalcev, kulturnih producentov in njihovih iniciativ, produktov, prireditev in akcij. Leta 2018 se je povezalo šest mariborskih nevladnih organizacij¹ s področja turizma in kulture ter vzpostavilo mrežo organizacij. Projekt so poimenovali *Maribor is the Future!*.² Namen projekta je bil s šestimi zaposlenimi v 15 mesecih razvijati kulturno-turistične produkte, »povezati akterje s teh področji v mestu, izboljšati medsebojno komunikacijo in vzpostaviti portal, s katerim bi informirali tako organizacije kot javnost o svojih aktivnostih in dogodkih v mestu« (Juvan 2018).

V članku obravnavam, kakšen je bil (proti)učinek EPK na polju nevladnega sektorja kulturne produkcije. Opisala bom, kako je ta sektor, kljub finančnim rezom po letu 2012, tako na lokalni kot državni ravni, na svoj način revitaliziral mestno središče, vzpostavil prostore kulturne produkcije, ponudil nove kulturne programe in turistične proizvode ter storitve. Prostori, programi, prakse in produkti, ki naj bi jih med drugim implementiral projekt EPK od zgoraj navzdol, so torej na koncu nastajali – in še vedno nastajajo – od spodaj navzgor.

Članek je stranski proizvod obširnejše raziskave v okviru pisanja doktorske disertacije *Muzej moderne in sodobne umetnosti ter urbane prakse v Mariboru* (Kordiš 2019). Metodologija je slonela na naboru znanstvene in poljudne literature ter izboru medijskih objav, predvsem pa je obsegala etnografsko opazovanje z udeležbo. Med letoma 2011 in 2014 sem prisostvovala in sodelovala na kulturnih in umetniških prireditvah, pri produkciji umetniških projektov, razstav in prireditev, v neformalnih druženjih in pogovorih, predvsem z ljudmi iz mariborskega sveta umetnosti in kulture. Z osrednjimi nosilci in ustvarjalci na lokalni kulturni sceni sem v letih 2014 in 2015 opravila polstrukturirane intervjuje.

¹ Društvo Hiša!, Center plesa, Društvo za razvoj filmske kulture, Zavod za inovativnost in podjetništvo, Turistično društvo Maribor in Medijsko društvo Plankton (Juvan 2018).

² Na razpisu Ministrstva za javno upravo so prejeli 120 tisoč evrov zagonskih sredstev (Juvan 2018).

Evropska prestolnica kulture

Evropska prestolnica kulture je najprestižnejša in največja kulturna prirediteljska Evropske komisije in s tem Evropske unije. Njen namen je širiti vrednote EU, skupne temelje evropske kulture in hkrati bogato raznolikost kultur v Evropi – na kratko ideologijo političnega projekta EU, slonečega na tradiciji razsvetljenstva, ki naj bi jo utrjevale mreže in mreženje med mesti – kulturnimi prestolnicami. Projekt je zasnovan kot spodbuda urbane preнове in revitalizacije, nadgraditev ali posodobitev programov lokalnih kulturnih vladnih in nevladnih organizacij. Namen je spodbujati sodelovanje meščanov in tako povečati rast lokalnega občinstva ali potrošnikov kulturnih prirediteljskih in produktov ter produktov kreativne industrije in storitvenega sektorja nasploh. Tako naj bi s projektom začrtali trajnejšo kulturno politiko in družbeni razvoj v mestu. Za to so potrebne velike, predvsem javne investicije, ki spodbujajo lokalno gospodarstvo in s tem odpirajo nova delovna mesta. Mesto naj bi z megaprojektom spremenilo podobo, našlo novo identiteto oziroma oblikovalo novo blagovno znamko, ki bi lahko pod franšizo EPK postalo bolj vidno in predvsem konkurenčno na mednarodnih trgih simbolnega kapitala (o podobnih procesih gl. Sassen 2006; Sum 2009; Fillitz 2012; Harvey 1989, 2012b; Ploštajner 2015; Oancă 2016). Ali povedano drugače: nova ali prenovljena identiteta in blagovna znamka mesta bi lahko postala monopolna renta, ki se konstruira na vrednotah avtentičnosti, lokalnosti, zgodovine, kulture, kolektivnega spomina in tradicije. Hkrati pa to tudi pomeni pobilagovljenje kulture, ki jo potiskajo na prosti trg, medtem ko se krčijo javna sredstva za kulturno produkcijo, reprodukcijo in infrastrukturo (Harvey 2011: 85, 235; Harvey 2012a: 112; Kozorog 2013: 53–69).

Maribor je v okviru EPK skušal nadgraditi in utrditi monopolno rento na že obstoječi kulturni programski infrastrukturi vladnih in nevladnih kulturnih institucij. Predvsem na tistih bolj uspešnih in prepoznavnih festivalih in vsakoletnih prireditvah ter kulturni dediščini, predvsem industrijski in socialistični. Izpostaviti velja festivale: Boršnikovo srečanje, Festival Lent, Magdalena, mednarodni festival za vizualne komunikacije, Mednarodni festival računalniške umetnosti, festivali Kible (MED, Kiblix, Festival ljubezni, Dnevi radovednosti), Festival Maribor in glasbene prireditve Slovensko zborovsko tekmovanje, No Border Jam, Piše se leto. Socialistična in industrijska dediščina je bila predstavljena v razstavnih serijah Uf, industrija, ki je prikazala (socialistično) dediščino izbranih industrijskih gigantov druge polovice 20. stoletja v partnerskih mestih Gorenje (Velenje), Industrija motornih vozil – IMV (Novo mesto), Mura (Murska Sobota), Talum (Kidričevo/Ptuj), Zlatorog (Maribor), Železarna Ravne (Slovenj Gradec); v prireditvi Was is Maribor? o TAM-u in na strokovni konferenci Dediščina socializma. Velika pozornost je bila namenjena mednarodno najbolj uveljavljenemu slovenskemu pisatelju Dragu Jančarju in njegovemu opusu ter literarnemu delovanju (gledališke predstave, izdaje knjig, različni literarni pogovori in prireditve ter svetlobne instalacije – naslovi njegovih vidnejših del v javnem prostoru). (Čaušević 2013)

Organizacijski, finančni ter programski vrtiljak

V času županovanja Borisa Soviča (1998–2006) je mestna oblast začela razmišljati o kulturi, predvsem pa o EPK, kot potencialu za gospodarski in urbani razvoj pa tudi

za novo identiteto ali znamko mesta (Antončič in Kolar Sluga 2006: 102–103). Zglede so imeli v sosednjem Gradcu, ki je bil EPK 2003, in v nekaterih drugih poindustrijskih mestih (npr. v Bilbau, Glasgowu, Manchestru, Liverpoolu), ki so s pomočjo kulturne, dediščinske in kreativne industrije prestrukturirali gospodarstvo s poudarkom na terciarnem sektorju. Kandidaturo Maribora za nominacijo EPK 2012 je pripravila nevladna organizacija Multimedijski center Kibla. Leta 2007 je vlada potrdila Maribor s partnerskimi mesti za nominacijo EPK 2012. Zmagovita formula je bila regionalno povezovanje mest vzhodne kohezijske regije. V Bruslju je bil maja 2009 Maribor s partnerskimi mesti potrjen za nosilca naziva skupaj s portugalskim mestom Guimarães (Dobriča in Čaušević 2013: 14–15). Konceptualna izhodišča projekta, ki so načrtovala trajnostne učinke EPK, so bila zastavljena ambiciozno in velikopotezno, temelječa na medregionalnem in policentričnem delovanju. Program je bil naravnani k trajnostnemu razvoju severovzhodne regije: nova trajnostna delovna mesta, dolgoročni urbanistični razvoj mest in podeželja, višja gospodarska rast, višja konkurenčnost regije, kreativna uporaba sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, obnovljivi viri energije in sonaravno delovanje (Začasni 2009).

142

Za megaprojekt EPK je mestna oblast velikopotezno načrtovala prenovu mestnega jedra in izgradnjo ter prenovu kulturne infrastrukture. Prvotni finančni načrt EPK je namenil gradbenim investicijam kar dve tretjini proračuna.³ Kmalu po potrditvi, da bo naslov EPK 2012 nosil Maribor, so se začeli različni zapleti in vprašanja: kakšen bo pravni okvir organizacije, ki bo vodila projekt, in kdo bodo nosilci vodilnih funkcij, kateri kulturni programi in institucije so upravičeni do financiranja pred letom 2012, kaj, kdo, kako in kje se bo gradilo kulturno in drugo infrastrukturo. Od vzpostavitve začasnega sekretariata leta 2008 pa do končne organizacijske strukture javnega zavoda Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture januarja 2010 in dokaj stabilne kadrovske strukture ter vseh upravljavskih in nadzornih organov, ki so se vzpostavili do konca leta, je sam projekt EPK spremljalo nemalo afer, predvsem zaradi vmešavanja političnih in gospodarskih interesnih sfer. Za nameček pa je pritisnila še finančna kriza, ki je oklestila proračun projekta. Zaradi časovne stiske in omejenega proračuna ter infrastrukture so dobro leto pred začetkom prestolovanja hkrati zbirali in sestavljali ekipo ter oblikovali program. Slednji je sicer izhajal iz konceptualnih smernic že zastavljenega programa in v igri obdržal glavne kulturne akterje, predvsem javne zavode in uveljavljene festivale. Javni razpis je vabil neodvisne kulturne producente in organizacije k oddaji programov.

Tako so prvotno programsko shemo kar precej racionalizirali in reorganizirali. Iz prvotnih 16 programskih sklopov so nastali štiri tematski sklopi: *Terminal 12* je vključeval visokoproračunske mednarodne prireditve s slovečimi imeni; *Ključni mesta* so se osredotočili na revitalizacijo mestnega jedra z novimi vsebinami; *Življenje na dotik* je vsebovalo predvsem interaktivne, medijske in nove medijske umetniške vsebine; *Urbane brazde* je bil edini program, ki je bil trajnostno naravnani z vključevanjem občanov in romske skupnosti ter je deloval na obrobjih mesta. Ta osrednji program so

³ Leta 2009 je bil objavljen mednarodni razpis za arhitekturni natečaj Evropska prestolnica kulture/reka Drava 2012. Vseboval je ureditev levega in desnega nabrežja Drave od Studenske brvi do Glavnega mostu, s poudarkom na ureditvi Lenta med Sodnim in Vodnim stolpom, ki bi ga zaprli za promet, ter brvi na mestu, kjer je nekoč stal stari leseni most. Najprestižnejša arhitektura v razpisu je bil kompleks nove muzejske zgradbe Umetnostne galerije Maribor.

spremljali še trije sklopi: *Mednarodno sodelovanje*, programi, ki jih je razvijala Univerza v Mariboru, in program za ranljive skupine *Priložnost za vse*. Celoten program EPK je bil javno predstavljen šele oktobra 2011. Vendar še tedaj ni bilo popolnoma jasno, v katerih prostorih se bodo odvijali nekateri programi, saj načrtovana infrastruktura ni bila obnovljena ali zgrajena.

Ob razglasitvi, da bo Maribor s partnerskimi mesti leta 2012 evropska prestolnica kulture, je bilo čutiti upanje in optimizem. Obe razpoloženi pogosto spremljata megaprojekte in sta pomembni za urbani razvoj (Rommedvedt 2009). Odločevalci z vrha navzdol s pomočjo medijev in druge PR-ovske strukture producirajo in reproducirajo osrednje diskurze in tako legitimirajo svoje delovanje. Podobno je bilo tudi v Mariboru. Optimizem o pogonu gospodarstva, o zagonu in razvoju kreativne industrije in finančni infuziji nevladnemu in vladnemu kulturnemu sektorju je bil kanaliziran predvsem skozi medijsko krajino. Ljudje iz vrst kulturnega sektorja so gojili upanje za svojo priložnost, bodisi za programe, ki si jih javne ali zasebne institucije sicer ne morejo privoščiti v okvirih danih finančnih možnosti in infrastrukture, bodisi za krepitev človeških virov v organizacijah. Zaradi razvoja dogodkov, splošne klime v državi, zaradi krize in politične nestabilnosti, korupcijskih afer, ki so spremljale vodstvo mariborske občine in javnega zavoda Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture, ter drugih zdrah okoli projekta EPK, sta upanje in optimizem med ljudmi upadala.

Leto prestolovanja 2012

Proces razvoja projekta EPK je privedel v dane okoliščine, tako da so program izvajali, kakor so ljudje najbolje vedeli in znali. »To je bil krizni menedžment,« je rekel starejši sogovornik, ki je zasedal pomembno mesto v svetu zavoda EPK, in razmere opisal takole:

»Kot prekaljeni delavec v kulturi razumem, da ko se kolesje tako velikega projekta zažene, ni več časa za poglobljene debate ali očitavanja in kritiziranje, temveč je potrebno in pomembno pač pomagati reševati oziroma izvesti projekt najbolje, kar se da v danih okoliščinah.«

Če odmislimo vse zaplete in škandale, organizacijske in logistične spodrsaljaje ter velike komunikacijske šume med različnimi relacijami vključenih institucij in se osredotočimo na predstavljene vsebine in družabno življenje v mestu, iz odgovorov sogovornikov in sogovornic večinoma veje zadovoljstvo, saj so se v svojem mestu dobro počutili in počutile. Središče mesta je imelo drugačen utrip. Srečevali so tujce, ki so jih spraševali, kje je kaj. Predvsem »kulturni sladokusci« so prišli na svoj račun in so bili pogosti udeleženci prireditev. Vodja blagajne v Umetnostni galeriji Maribor (v nadaljevanju UGM) je povedala:

»V UGM-u je bila gužva. Veliko smo delali. Bila sem zelo srečna v UGM-u, ker se je videlo, da smo kar pomembna galerija. Tudi ljudje so bili zelo zadovoljni s programom. Prišli so različni ljudje z vseh krajev Slovenije. Veliko pa je bilo tudi tujcev. En obiskovalec se je pripeljal z Dolenjske in je bil cel dan v galeriji, od 10.15 do 17.30, in gledal razstavo Jana Fabra. EPK je bil super. Vidiš, da so ljudje uživali.«

Maribor bi moral biti vedno takšen, kot je bil v tem letu. Potem bi se morda v mestu kaj premaknilo. Kljub vsem škandalom, ki so bili povezani z EPK-jem, se je vseeno naredila super EPK. Naredili so prizorišče za eno leto. Napolnili s programom, potem pa ni nič ostalo. Tako je tudi pri drugih dogodkih, je nekaj dni bum. Potem pa spet nič. Na primer kot Zlata lisica, Lent, Borštnik.»

Uradni fotograf EPK je glede občinstva ugotavljal, da so se prireditve udeleževali predvsem ljudje z višjo izobrazbo. Elitne prireditve in tiste komercialne z zvenečimi imeni cenovno niso bile dostopne mladini ali takšnim, kot je on, prekarcem in vsem tistim z manj denarja, ki jih je finančna kriza udarila po žepu.

»Na EPK dogodkih sem videl veliko istih ljudi, ki se kao ukvarjajo s kulturo, pa tisti, ki radi hodijo na otvoritve vino pit. Lokalni folk, jih je nekaj, ki hodijo na te zadeve, nekaj jih je, ki uletijo vsake toliko časa.»

Kustosinja v UGM in producentka za vizualno umetnost pri EPK ter redna potrošnica oziroma uporabnica kulturne produkcije je rekla:

»V vsakem primeru je super, da je bil EPK v Mariboru, pa če bi bil še stokrat slabši, kot je bil. Program bi bil lahko slabši ali boljši. V enem segmentu je bil zelo fajn. Terminal 12 je bil svetski. Projekti so bili mednarodni, zelo različni. Takšne stvari se v Mariboru ne bi zgodile, če ne bi bilo EPK-ja.»

Po drugi strani pa je mednarodno situirani samozaposleni kulturni producent in pogosti kulturni potrošnik menil, da program ni dal nekega preboja na mednarodni ravni.

»Pred koncem EPK-ja sem imel spet en radijski pogovor in sem govoril kot publika – bil sem zelo zadovoljen s programom. Vendar jaz nisem zahtevna publika. Če pa govorimo v smislu kulturnega turizma, ki naj bi ga tudi spodbujal EPK, pa ni ponudil nič od inovativnosti in svežine, saj je bilo že vse videno drugod, nekaj let prej, pa tudi pozneje. Ljudje so me klicali, kaj naj pridejo pogledat, saj kar vidijo, ni nič novega. Zakaj bi gledal avtorje, ki jih lahko vidijo drugod po Evropi.»

Veliko sogovornikov iz vrst srednje in starejše generacije lokalnih likovnih ustvarjalcev je pričakovalo, da bodo uvrščeni v program. Drugi sogovorniki, ki niso z likovnega področja, so tudi pričakovali več domačih izvajalcev in lokalnih vsebin. Vendar pa je programski svetovalec pri *Ključih mesta*, ki je sicer Mariborčan, a živi v Ljubljani, to lokalnost videl drugače.

»Zdi se mi, da se pretirava in da je to neka fama, da lokalni ustvarjalci ali kultura niso bili dovolj zastopani v programu. Saj je šlo vendar za EPK, ni bil to mariborski festival. Pa vseeno se mi je zdelo, da prihajam v neko lokalno ali slovensko sceno. To velja za vse. V muzeju so bili samo slovenski projekti: fabrika, meščani in Nemci. Kaj je bilo v tem evropskega, ne vem. Kar se likovnega programa tiče, ni bilo razstave, ki bi bila mednarodni presežek.»

Ko sem se s sogovorniki pogovarjala o EPK, je bil sklop *Urbane brazde* pogosto izpostavljen kot dober in zanimiv program, ki je dejansko povezal ljudi. Bil je edini projekt, ki se je odvijal na desnem bregu Drave. V Novi vasi so zasnovali urbane vrtove, na Studencih Zadrugo Dobrina in sodelovali z romsko skupnostjo. Edini program EPK, ki je bil dejansko zastavljen in naravnano trajnostno.

Ves program EPK se je odvijal v središču mesta – znotraj obzidja, kot se je ironično izrazil sogovornik. Večina predelov Maribora in s tem tudi Mariborčanov je bila tako bolj kot ne spregledanih in se jih EPK ni dotaknil. Sogovornica odvetnica, ki živi na Tezmem, je povedala, da na njihovem koncu ni bilo čutiti, da se v mestu celo leto odvija velik kulturni projekt. Ljudi so bolj bremenili eksistenčni problemi. Je pa tudi priznala, da je bila malo lena in se ji ni ljubilo angažirati in iskati informacij o programu EPK. Dejansko tistih, ki jih kultura ne zanima, tudi ta megaprojekt ni pritegnil. Sogovornik, živeč na Taboru, je povedal, da sploh ni vedel, da je EPK v mestu, ker se ga sploh ni čutilo. Večino časa preživi na desnem bregu Drave in mu kultura ni neki pomemben dejavnik v življenju. Morda je bil nehote na kakšnem dogodku, ki se je odvijal v okviru EPK, a tega ni povezal z megaprojektom.

Mnenje, vtisi in interpretacije o EPK so odvisni od mnogih dejavnikov. Kako je bil posameznik ali posameznika vključen, vključena v projekt. Kakšna so bila hierarhična razmerja. Kako so bili koproducenti in izvajalci zadovoljni z sodelovanjem in obiskom. Kakšno je bilo sodelovanje z drugimi akterji (domaćimi ali tujimi). Vtisi in izkušnja EPK so bili odvisni od osebnega interesa kulturne potrošnje, posameznikovih finančnih zmognosti, dostopnosti do prireditev in informacijske platforme. Celovito in slikovito je svojo izkušnjo z EPK povzel študent zgodovine in strastni navijač NK Maribor:

»Veliko sem pričakoval. Predvsem masovnih dogodkov. Bolj pop dogodkov, ne pa neke ultra umetnostne stvari. Ti napisi so bili kul po mestu, ki so kr nekaj pomenili. Ljudem moraš dati nekaj, kar hočejo. Ne pa jih siliti z neko visoko kulturo. Kar je bilo na Poštni dogajanja in koncertov, je bilo super. Dalo je efekt, da se da ljudi zabavat, čeprav nimajo denarja. Neka dodatna vsebina, ne pa samo tu imamo pir, pridi. Maribor je bil bolj okrašen. Večkrat so nas omenili na TV poročilih. To mi je bilo ful všeč. V Mariboru pa je EPK. Tak lokalpatriot sem. Takrat sem bolj spremljal politično, kaj se dogaja v Mariboru, kako se ne pele projekt, pa – oh, Kangler ima že šestnajsto ovadbo. Vse pa se je zaključilo z velikim ognjemetom – vstaje! Bil je tudi najbolj obiskani dogodek EPK-ja. Ljudje si jih bodo za vedno zapomnili in bodo tudi povezovali z EPK-jem. Zdelo se je, da je bilo več kot eno leto EPK. Celih pet let. Prva tri leta prej so govorili, kaj vse bo na EPK-ju, kaj moramo še narediti. Potem je bilo leto EPK, ki je bilo najkrajše, potem pa še postfestum. Na starem mostu so še vedno tisti okrogli znakeci.«

Proti koncu prestolovanja so se zgodile vstaje.⁴ A ni ostalo zgolj pri šali, da so bile demonstracije najbolj obiskani dogodki EPK, saj si je vodstvo EPK skušalo z medijskim

⁴ Zaradi finančne krize so se dražili življenjski stroški, večala se je brezposelnost, sledile so deložacije in povečalo se je število ljudi, odvisnih od dobrotelnih organizacij. V času priprav in izvedbe EPK je županoval Franc Kangler, ki se je zapletel v številne korupcijske afere in kazenske ovadbe ter sodne postopke. Kaplja čez rob je bil netransparentni občinski posel s podjetjem Iskra sistemi (javno-zasebno partnerstvo) za postavitve stoječih radarjev za merjenje hitrosti. Več kot 90 % kazni bi šlo zasebniku v zameno za posodobitev semaforjev v mestu. Jezo ljudi je podžgala še visoka cena investicije, ki se je naknadno še povišala. Kljub sumom koruptivnosti in kazenskim ovadbam je bil župan novembra 2012 izvoljen v Državni svet. Medtem ko so potekale volitve delegatov, se je pred Rotovžem spontano zbrala tisočglava množica in protestirala proti izvolitvi. Ni zaleglo. Sledile so še večje demonstracije. Na t. i. drugi vstaji je policija uporabila čezmerno silo, (prvič v zgodovini samostojne države je na ljudi spustila solzivec) in pretepala nedolžne ljudi. Cela Slovenija je bila v šoku. Protesti so se razširili po vsej državi, kot solidarnost do Maribora in zaradi siceršnjega nezadovoljstva s celotno državno in lokalno vladajočo garnituro.

spinom pripisati zasluge za ljudski upor. Javnost in nekateri mediji so te poskuse takoj spregledali in zavrnilo (Vezjak 2013: 576).

Surova energija nevladnega sektorja

146

Danes je mesto kapital. Analiza sodobnega kapitalizma 2.0 in ideologije neoliberalizma se je razvila ravno z raziskovanjem mest (Harvey 1985, 2012a, 2012b; Sassen 2006). Prehod iz upraviteljskega v podjetniški način upravljanja mesta se materialno najbolj jasno kaže v gentrifikaciji in investiranju v megaprojekte (npr. olimpijske igre, svetovno nogometno prvenstvo, univerzijado, Evropsko prestolnico kulture ipd.); pogosto v zasebno-javnem partnerstvu in v privatizaciji javnih storitev, prostora in infrastrukture (Harvey 1989, 2012b; Ploštajner 2015). Zato so diskurzi in prakse okoli velikih prireditev in urbanih spektaklov, kot je EPK, v rokah hegemonije moči (Oancă 2016: 2), saj se odločitve o njih in o urbanem razvoju sprejemajo na ravni mestne, regionalne ali državne oblasti.

Zmotno je misliti, da projekt EPK poteka v konsenzu z urbanimi skupnostmi. Antagonistični diskurzi in napetosti v zvezi s programskimi in strateškimi cilji so tako rekoč sestavni del EPK. Konflikti, ki se vzpostavljajo o vprašanih, komu kultura pripada, o socialnem vključevanju in dihotomiji med ekonomijo in umetnostjo, so v samem jedru projekta EPK. O'Callaghan (2011), ki je preučeval EPK Cork leta 2005, ugotavlja, da je tako, ker te številne strategije niso vzajemne in si pogosto nasprotujejo. Tudi Glasgow (EPK 1990), ki ga vedno navajajo kot zgodbo o uspehu in revitalizaciji industrijskega mesta ter gospodarskega zagona, ima drugo, manj uspešno in gospodarsko manj trajnostno naravnano plat, ki je mednarodni javnosti manj znana (McLay 1990; Boyle in Hughes 1991). Na splošno je projekt EPK v mestih, ki so nosila ta naziv, glede kulturnih politik, upravljanja in financiranja vedno znova sprožal napetosti, številne razprave, ugovore in pomisleke ter celo protigibanja ali vzporedne kulturne projekte; prav tako je vprašljiva trajnostna naravnost v smislu ekonomskih kazalnikov, kot so trajnejše oblike zaposlitve in povečan turistični obisk (McLay 1990; Boyle in Hughes 1991; García 2005; Rommedvedt 2009; Gunay 2010; O'Callaghan 2011; Lähdesmäki 2013; Oancă 2016).

Maribor tako ni bil izjema. Kot že omenjeno, so projekt spremljale številne nejasnosti, zapleti in škandali. Spomladi 2009 so se nevladne organizacije in samozaposleni na področju kulture organizirali v neformalno in ohlapno platformo »Surova energija«⁵. Kritični so bili do mestne oblasti, ki je očitno kazala neoliberalne podjetniške strategije pri vodenju mesta in EPK ter izkazovala malo zanimanja za dejansko kulturno produkcijo. Večina nevladnega sektorja je bila pred velikim kulturnim projektom, ki je obljubljal finančno spodbudo kulturni infrastrukturi in programom za vse kulturne deležnike v mestu, dejansko v zelo negotovi ekonomski in prostorski situaciji. Nejasna je bila organizacijska, programska in finančna struktura EPK, namenski denar se je porabljal netransparentno, hkrati pa je bil ukinjen občinski javni razpis za mednarodno sodelovanje. Letni razpisi za kulturno produkcijo so se proračunsko skrčili zaradi finančne krize in so

⁵ Besedna zveza je parodija na prvotni slogan EPK »Čista energija«, ki se je navezoval na prvotni program.

bili neformalno naklonjeni predvsem projektom in organizacijam, ki so bili vključeni v program EPK. Novih zaposlitev ni bilo na obzoru. V prostorih Pekarne je potekalo nekaj srečanj, na katerih so prisostvovali mariborski kulturni producenti in organizacije ter na začetku tudi nekateri predstavniki javnih kulturnih zavodov. Pozneje so se razprave preselile na internetno platformo.

Problemizirali so dotedanjo pripravo EPK, začrtali medsebojno povezovanje in usklajevanje ter določene programske smernice. Od vodilnih funkcionarjev in lokalnih politikov so z javnimi pozivi zahtevali pojasnila in odgovore. Sogovornica in sogovornik sta rekla, da je bila »Surova energija« neke vrste vzporedni odbor ali ekipa EPK. Pri ponovnem oblikovanju programa EPK leta 2011 so prijavljali skupne projekte in jih na različne načine povezovali z drugimi kulturnimi akterji. Vzpostavila in prepletla so se nova sodelovanja med starejšo in mlajšo generacijo kulturnih producentov v mestu.

Poepekejevska streznitev in pravica do mesta

Idejo in slogan *Pravica do mesta* je povzeta po eseju Henrija Lefebvra (1968). Prisvojila so ga različna gibanja, intelektualci in politični aktivisti, ki se zavzemajo za aktivno delovanje in ukrepanje pri soupravljanju in soustvarjanju urbanega prostora, bodisi kot alternativna ali vzporedna upravljanja mestnim oblastem bodisi v sodelovanju z njimi. Zaradi poglobljenja urbanega in mestnega javnega prostora ter gentrifkacije mestnih predelov, predvsem mestnih središč, je večina meščanov in meščank (predvsem revnejših) izrinjena na obrobje mesta s slabšo urbano in javno infrastrukturo ter iz soodločanja o soupravljanju mesta in javnega prostora (Harvey 2012a). Ravno megaprojekti, kot je EPK, najbolj razgaljajo razmerja neenakosti in razlike med mestnimi predeli, prebivalci mest, mestno elito in oblastjo.

Leta 2013 je prišla poepekejevska in povstajniška streznitev. EPK 2012 ni zagotovil kulturne infrastrukture, nadgraditve kulturnih programov in trajnostnih delovnih mest, saj mestna oblast ni imela strategije urbanega razvoja in ekonomije, ki bi slonela na kulturni in kreativni industriji ter turizmu, kar bi pomenilo predvsem povišanje javnih sredstev za kulturni sektor (McAteer, Mozuraityte in McDonald 2013: 57). Tako se je zgodilo kljub temu, da naj bi priprave in izvedba EPK omogočile in implementirale ravno dolgoročno razvojno strategijo mesta. Prav tako ostaja vprašanje, ali je projekt med ljudmi povečal zanimanje za kulturo in kulturno potrošnjo, torej povečal odstotek domačega občinstva in hkrati dostopnost kulturne produkcije. Projekt EPK pa je le še dodatno razgalil večletno neprimerno upravljanje mesta.

Nezadovoljstvo meščank in meščanov nad lokalno oblastjo je doseglo vrhunec z vstajami pozimi 2012/2013. Leta 2014 je bil spisan Lokalni program za kulturo (v nadaljevanju LPK) za Mestno občino Maribor 2015–2020.⁶ V njem so bili ponovno nanizani potenciali mesta in razvojne strategije, ki bi jih moral implementirati že EPK: preplet sodelovanj med vladnim in nevladnim sektorjem, ki bi generiral »kulturni razred« (Florida 2005) za ekonomski zagon »kreativnega mesta« (Landry 2001; prim. LPK 2014).

⁶ Izhodišče dokumenta izhajajo iz Nacionalnega programa za kulturo 2014–2017. Zadnji strateški dokument o kulturni politiki je zapadel leta 2011.

Kljub LPK-ju, ki ga je naročila občina, so se sredstva za kulturo še zmanjšala. Konec leta 2014 je občina v načrtovanju proračuna za 2015–2016 radikalno zarezala v krčenje sredstev za kulturne, mladinske in socialne programe. Marsikateremu humanitarnemu, mladinskemu in kulturnemu programu javnih in nevladnih organizacij je grozila ukinitiv. Zaradi burnih odzivov predstavnikov teh sektorjev je občina le spremenila program proračuna, da ogroženi programi ne bi usahnili (materinska in varna hiša, zavetišča za brezdomce, telefon za otroke in mladostnike in Boršnikovo srečanje). Nekateri programi vladnih in nevladnih organizacij so bili ukinjeni, drugi pa so preživeli, če so že imeli ali še dobili sredstva iz državnih ali evropskih razpisov. Vendar je bila dolgoročnost teh programov vprašljiva.

148

V Mariboru se je po EPK peščica organiziranih ljudi, ki delujejo na področju kulture, političnega aktivizma in socialnega podjetništva, zavzela za pravico do mesta in prihodnosti. Spletli so solidarnostne in kooperativne mreže ter alternativno družbeno infrastrukturo (npr. Slater 2001; Berry Slater in Iles 2010; Harvey 2012a). To so storili na dva načina. Prvi je bil po vstajah, iz katerih so izšle pobude ter priprave uvedbe participatornega proračuna in Iniciativa mestni zbori, ki koordinira samoorganiziranje mestne četrti (Stamejčič 2016; IMZ 2018). S participacijo občani soodločajo o soupravljanju mestnih četrti, mesta in dela občinskega proračuna, ki je namenjen investicijam v njihovi mestni skupnosti. Drugi način pa so (bili) novi ustvarjalni in produkcijski prostori v središču mesta, ki jih (re)producirajo v navezi novi in stari protagonisti neodvisne kulturne scene in nevladne organizacije.

V obdobju, ki sovпада s pripravami na EPK, predvsem pa po njem, so se vzpostavili prostori kulturne produkcije in prezentacije, druženja in zabave, izobraževanja in solidarnostnega gospodarstva v nekaterih prostorih starega mestnega jedra, ki so samevali zaradi (iz)selitve trgovin, drugih storitev in industrije v trgovske centre ali stečajev. Gre za samonikle kolektive ali samoorganizirane posameznike in skupine, ki so v mestu dejavni od druge polovice devetdesetih let dalje, mlajši pa so se postopoma vračali v mesto po letu 2008, med drugim tudi v upanju na svojo priložnost pri EPK. Večina se je povezala že znotraj platforme »Surove energije«.

Njihova organizacijska struktura je različna: društva, zavodi, ki delujejo s statusom v javnem interesu za kulturo ali/in kot socialna podjetja. V nekaterih primerih gre tudi za neformalno povezane samoupravljalvske skupnosti, ki združujejo različna društva, zavode in samozaposlene. Za vse so značilne transgeneracijska in nehierarhična struktura, sprejemanje odločitev s konsenzom in socialna ter solidarnostna ekonomija. Gre za visoko motivirane posameznike, posameznice in kolektive, ki zaradi predanosti in entuziazma verjamejo v svoje delo ter zato vztrajajo in uspevajo v mestnem okolju, ki morda z ekonomskega vidika ni najbolj spodbudno. Kupna moč njihovih storitev in produktov v mestu ni ravno visoka, pa tudi občinski servis le počasi zaznava, če sploh, njihovo vrednost v mestu. Delujejo na različnih področjih, ki se med seboj prepletajo zaradi medsebojnega sodelovanja in delovanja posameznikov na več področjih, ki vključujejo gledališče, ples, hibridne performativne prakse, medije, hibridne prakse v vizualni in likovni umetnosti, film, glasbo, oblikovanje zvoka, prehransko samopreskrbo, turizem, gostinstvo in ekološke iniciative (Gregorčič in Jelenc Krašovec 2016; Smodiš 2017; Beck Kos 2017; Horvat 2017; Podgoršek 2017; Babič 2013, 2018; IMZ 2018; Fiedler in Vidovič

2018; Birska 2018; Ornik 2018; Struc 2018). Dejavnosti potekajo na profesionalni ravni, je pa tudi veliko (ne)vidnega prostovoljnega dela, požrtvovalnosti in aktivizma.

Tik pred in po EPK so (bili) najaktivnejši v nadaljevanju predstavljeni prostori in kolektivi. V programu EPK so sodelovali z manjšimi projekti in programi. Leta 2013 je sicer usahnil finančni vir, ne pa ustvarjalni zagon, solidarnost in želja po delovanju. Trajnostni učinek EPK je mogoče videti predvsem v kljubovanju njegovemu dolgoročnemu neuspehu in v delovanju od spodaj navzgor. Sogovornik, ki je bil nekaj časa del ekipe Salona uporabnih umetnosti, že prekaljeni maček v nevladnem sektorju, je razmišljal, da je dal EPK za leto 2012 neodvisni sceni ravno toliko sredstev, da je

»prišlo do kapilarnega sistema; dal je nek elan, da so nekaj začeli delat. In so ugotovili, da je fajn in da lahko delajo še dalje. Pa četudi ni nobene perspektive. Leta 2013 je bilo to opazno, da se neka kulturna krajina v mestu spreminja. Da nekdo še nekam rine, čeprav ni upanja na obzorju. Na institucionalni ravni pa nekega premika ni. Potrebno je vedeti, da se skozi institucije kaže lokalna politika, ki je, kakršna je.«

149

Sogovornica iz Centra grafičnih umetnosti (deluje znotraj Društva Hiša! in GT22) je o obdobju po EPK povedala:

»Maribor pa kaj? Naredili smo veliko luknjo – Maks⁷, večina denarja je šla ven iz Maribora. Ostali tukaj pa smo dobili kick in the ass. Takšen odnos je definitivno nevladno sceno bolj združil. Malo se je bolj odprla, ni več vsak v svojem vrtičku. Okoli so nastale neke nove iniciative, ki so dale nov fokus Mariboru, ki ga je bil potreben. Nevladne organizacije so v času EPK-ja res dobile malo večjo finančno injekcijo za delovanje in se je upalo na nek bolj trajnostni načrt podpore kulturnemu sektorju.«

Zavod Kino Udarnik je pet let (2010–2015) vodila samonikla iniciativa kulturnih delavcev, umetnikov in društev kot mestni kino, prostor za koncerte, glasbene delavnice in izobraževanja. V kratkem času je Udarnik postal del Art kino mreže Slovenije in evropske kinematografske mreže Europa Cinemas. Dolgo prazna in zaprta najstarejša kinodvorana v središču mesta je bila zelo dobro obiskana in je vsaj za nekaj časa postala stalnica mestnega kulturnega življenja. Prav tako je ponujala enega osrednjih prostorov programa EPK. Dejavnost so opustili zaradi pomanjkanja sredstev za program, ob izgubi občinskega financiranja in visoke najemnine (Udarnik 2016). V času delovanja se je pokazala očitna potreba meščanov in meščank po mestnem kinu in razvoju ter promociji filmske kulture. Del dejavnosti se je preselil v Intimni kino v GT22.

Prostor nekdanje Velike kavarne na Glavnem trgu 1 je bil v času EPK razstavišče. Nato pa so se uporabniki in upravljavci prostora z drugimi sodelujočimi leta 2013 organizirali v zadrugo Kooperativa Perono⁸ in zasnovali Salon uporabnih umetnosti. Prostor je bil kavarna in čitalnica s pestrim kulturnim, klubskim in družabnim programom (s koncerti, plesi, pogovori, z literarnimi večeri ipd.) v prijetnem vintidž ambientu. Bil

7 Mariborsko kulturno središče – pod eno streho naj bi združili UGM in multimedijski prireditveni center na desnem bregu Drave – na mestu nekdanje tekstilne tovarne Merinka.

⁸ Konec leta 2016 je zadruga prevzela še spodnje prostore v prenovljenem Vetrinjskem dvoru in vzpostavila klubsko dejavnost Vetrinjski.

je tudi prodajalna unikatnih oblikovalskih izdelkov. (Podgoršek 2017) Postal je eden najbolj priljubljenih družabnih in kulturnih zbirališč v mestu. Zaradi notranjih trenj v zadrugi in nezmožnosti enakopravnega soupravljanja ter zaradi finančnih težav je Salon po letu 2018 začel zamirati.

Društvo Hiša! od leta 2010 izvaja različne dejavnosti, povezane z nematerialno revitalizacijo mesta v tesnem sodelovanju s prebivalci. Gre predvsem za različne ustvarjalne inčasne intervencije v mestne prostore (ulice, dvorišča večstanovanjskih stavb, ulični prehodi), kot so ulično gledališče, koncerti, razstave, pogovori, delavnice ipd. Pri tem sodelujejo z vladnimi in nevladnimi kulturnimi pa tudi gospodarskimi organizacijami. Njihov najbolj znani projekt je *Živa dvorišča*, s katerim so sodelovali tudi pri EPK in ga nadaljujejo. V okviru programa *Živa mesta* je najbolj znan projekt zapora Koroške ulice za promet na relacija med Glavnim trgom in tržnico med letoma 2015 in 2017. Kot pobudniki in soorganizatorji so povezali prebivalce in zasebne ter javne uporabnike prostorov. V enem dnevu so se zvrstile različne delavnice, ulične gledališke igre, predstave, branje poezije, športne in plesne dejavnosti ter marsikaj drugega. Na Gosposki ulici⁹ so leta 2013 odprli Rajzefiber biro, ki je usmerjen v alternativni pristop turistične ponudbe in izdelkov, ki je trajnosten in vključujoč. (Beck Kos 2017)

150

Skupnost GT22 deluje od leta 2013 v zasebni hiši na Glavnem trgu 22. Gre za pester in hibriden interdisciplinaren prostor kulturne produkcije, izobraževanja, predstavitev in potrošnje. Je nadgradnja koncepta *Transnacionalne gverilske umetniške šole*, ki ga je začela Ustanova Fundacija Sonda kot razstavni in produkcijski projekt v okviru EPK z graško sodobno umetniško asociacijo <rotor>. V GT22 delujejo različne organizacije, društva, zavodi, kolektivi in posamezniki, ki se ukvarjajo z različnimi ustvarjalnimi in medijskimi panogami. Veliko jih je: Ustanova Fundacija Sonda, ki je podpisnica pogodbe najema spodnjih prostorov zasebne hiše; analogna temnica in fotografska platforma MišnicaGT22; Fotografski muzej Modrinjak; Društvo za razvoj filmske kulture in Intimni kino; KUD Moment in Intimni oder, ki je edini neodvisen gledališki prostor v mestu; Center grafičnih umetnosti in grafična sitotisk delavnica; zvočni studio; razstavišče avla GT22; knjižnica; Woodster, delavnica za izdelovanje lesenih koles; intermedijski projekt GT22 – haxlab in video studio; spletni radio YoureupRadio; skupnostna kuhinja in gobarski laboratorij; prostor za samooskrbne prakse in produkcijske pisarne. (Horvat 2017)

Mladega fotografa, ki se je po študiju in delu v Ljubljani leta 2012 vrnil v Maribor in se je vključil v nastajanje GT22, sem vprašala: »Kdo je ta tvoj krog ljudi, kdo so ti v GT-ju?«

»To so ljudje, ki so se večinoma vrnili v Maribor s študija. Vrnili so se, želijo nekaj narediti v mestu. Smo nekako soočeni z dvema stvarema: ali gremo ven ali pa nekaj poskušamo narediti doma, se obdati z ljudmi, ki so fajn in imajo podobne interese, in se otestiti te apatičnosti. Torej trpeti in porivati naprej. Imaš pa občutek, da nekaj delaš. Zaradi tega prostora in teh ljudi lahko sploh živim v Mariboru. Sicer pa mi Maribor preseda. V Mariboru se čuti, da če malo drugače razmišljaš, če si v skupini ljudi, na primer osmih ljudi, pa malo drugače razmišljaš pa hočeš nekaj dopovedati

⁹ Leta 2019 so morali svoj prostor na Gosposki ulici, ki so ga dotlej najemali pri občini, izprazniti, ker je ta povišala najemnino.

ali pa povedati mnenje, te bodo zatrli. Maribor imam rad kot prostor, kot kraj, kjer leži, in to ti lahko veliko da. Jaz bi samo ljudi zamenjal, pogosto rečem za džovk. Ljudje sicer imajo eno energijo, pozitivno, so veseljaki. Po drugi strani pa so taki ... ukalupljenci.«

Center alternativne in avtonomne produkcije – CAAP¹⁰ je izšel iz EPK-jevega programskega sklopa *Urbane brazde*. Paradoksalno je edini sklop EPK, ki je preživel, bil je pa tudi najmanj povezan s kulturo, z najnižjim programskim proračunom. CAAP je nevladna podporna organizacija za razvoj socialnega in solidarnostnega gospodarstva v najširšem smislu.

Jeseni 2014 so z nekaterimi bodočimi uporabniki, s prostovoljnim delom, lastnimi viri in sponzorskimi prispevki obnovili in uredili zapuščeni industrijski prostor v Tkalskem prehodu v središču mesta. Nekdanji Galenski laboratorij v lasti občine so dobili v brezplačen najem za pet let. Leta 2016 so skupaj z drugimi udeleženci in uporabniki ustanovili Razvojno zadrugo Tkalka za razvoj družbenih in tehnoloških inovacij.

Tkalka je bila ustvarjalno-podjetniški sodelovalen prostor, ki je pod eno streho združeval organizacije, podjetja in posameznike s skupnim ciljem kreativnega razvoja mesta in Podravja, ustvarjanja novih delovnih mest ter izboljšanja kvalitete življenja. Skupaj 65 udeležencev, ki so delovali na različnih področjih, od medijev, kulture, mladine do kmetijske zadruge in trajnostne prehrambne oskrbe ter mobilnosti. Tkalka je bila stičišče družbenega in gospodarskega razvoja Maribora. Po petih letih je občina začela iskati kupca stavbe. (Babič 2018) Ker »Tkalc« in občina niso našli skupnega jezika o dolgoročnem sodelovanju in razvoju socialnega podjetništva, so začeli leta 2019 uporabniki prostor zapuščati. Tkalka tako danes bolj kot ne sameva, zadruga Tkalka pa je v likvidaciji. Ob izgubi prostorov se je razpustila tudi skupnost.

Predsednica in strokovna vodja CAAP Karolina Babič je v intervjuju leta 2018 o povezovanju in njihovem prispevku Mariboru povedala:

»Zagotovo pa lahko opazimo, da se v mestu v zadnjih letih veliko dogaja prav na področju novih praks, ki bi jih lahko označili s skupnim opisom socialne in solidarnostne ekonomije, neke nove prakse razvoja polnomočenja skupnosti in razvoja samopreskrbnih modelov, vse od področja hrane do področja kulture in umetnosti. To je dobro. Kar je težko, je povezovanje. Nobena družba ni nikoli tako koherentna, da bi lahko naredili nek preprost model povezovanja vseh akterjev, vedno so kakšna razhajanja, zamere, zavist, strahovi, dvomi, nezaupanje. Pa tudi kompleksnost je problem. [...] Tako nastajajo mreže z izjemno močjo za razvoj in družbene spremembe.« (Babič 2018: 90)

¹⁰ Sodelavci in sodelavke na projektu so se zavedali, da delajo na začasnem projektu – v nekem inkubatorju – in da bodo po letu 2012 njihova prizadevanja in dobro nastavljeni projekti zvoneli. »da ne bo trajnih rezultatov« (Babič 2018: 86) in tudi delovnih mest ne. Zato so zasnovali in ustanovili CAAP, ki je vsebinsko in prostorsko povezal različne projekte in hkrati vzpostavil model povezovanja, ki je omogočal, da so preživeli prehod v leto 2013 in še naprej spodbujali nove prakse, kot so jih nastavili v *Urbanih brazdah* (Babič 2018: 83).

Pravica do prihodnosti v Mariboru

»Zvedel sem, da bo [EPK], in sem se veselil. Pričakoval sem dejansko neko eksplozijo kulture, videl sem napise po mestu in čakal, kdaj se bo zgodila. Potem pa nisem imel občutka, da je EPK v mestu. Se pa zdaj čutijo spremembe. Morda se je kulturna scena bolj razživila. Tega je manjkalo. Lent enkrat na leto je premalo. Zdi se mi, da ljudje hočejo več od mesta. Je le drugo največje mesto v državi in bi se moralo kaj več dogajati. Mesto niso le ulice in trgi. Zdaj opazim, da mesto malo bolj živi, da so ljudje zunaj, pa to niso samo pijanci. Ni več mrtvo mesto, kar se mi zdi dobro. Vsi moji prijatelji, znanci, znanci znancev si želimo, da bi se v mestu nekaj dogajalo. Pa ne le, da je odprt lokal ali pa veselica, ampak da se nekaj dogaja, da se nekaj ponudi, neka vsebina. Ne vem, kaj se je zgodilo, ali so ljudje začutili, da je kultura fajn. Kakorkoli, več se dogaja in je posledično več ljudi zunaj. Upam, da se bo vedno več dogajalo. Verjetno so ljudje ugotovili, da morajo sami nekaj narediti, stopiti ven. Ker če čakaš, da bo kdo drug namesto tebe kaj naredil, se nič ne zgodi. Ravno s tem interesom mladih, da se nekaj dogaja, spodbuja dogodke. Morda je to efekt EPK-ja; če že oni niso nič naredili, bomo pa mi. Vse več ljudi je začelo to zahtevati, povpraševati.« (Študent pomorstva in pomočnik na blagajni v UGM)

152

Največja pridobitev EPK je človeški, socialni, ustvarjalni in politični kapital. Različna sodelovanja v nevladnem sektorju je omogočila platforma EPK, ki je bila kredibilna referenca in edina možna podlaga kakovostne izvedbe programa (Antončič in Petrovič 2012: 47–63). Tudi poročilo za Bruselj navaja, da so učinek EPK ravno nova partnerstva in povezave, ki so se vzpostavile za izvajanje aktivnosti (McAteer, Mozuraityte in McDonald 2013: 57). Poepekejevsko dogajanje in družbeni procesi kažejo, da si je peščica organiziranih ljudi, ki delujejo na področju kulture, političnega aktivizma in solidarnostne ekonomije vzela pravico do mesta in prihodnosti ter jo razdelila med soobčane. Ljudje s simbolnim, kulturnim, kreativnim in intelektualnim kapitalom de facto si sami soustvarjajo delovna mesta in regenerirajo središče mesta s svojim delovanjem, ki je hkrati tudi življenjski slog in način življenja – z urbanimi praksami (Low 1996: 387–398; Zukin 1998; Rutheiser 1999; Slater 2011; Harvey 2012a: 90–112, 2012b: 59, 65–66). Družbeno vrednotenje kulturnih kompetenc in poblagovljenje kulturne ter kreativne produkcije postopoma, s pomočjo notranjih posrednikov (Zukin 1995), pripelje v okolje premožnejše ljudi, torej z ekonomskim in tudi simbolnim (a ne nujno) kapitalom (Bridge 2001; Ley 2003). S tem se viša vrednost nepremičnin. Zato imajo te samoorganizirane scene potencialne, da sprožijo gentrifikaijske procese (na lastno škodo), ki so Maribor do sedaj zaobšli. In tu ima Maribor srečo. Mestne oblasti teh iniciativ in prostorov (še) ne razumejo ter jih ne znajo izkoristiti v namene akumulacije kapitala z omogočanjem razvoja kreativnih, kulturnih in turističnih industrij ter infrastrukture. Ta vakuum zaenkrat omogoča ustvarjalni in urbani sceni, da se razvija, preoblikuje, vznika in pa tudi zamira. V vseh skupnostih in kolektivih delujejo v horizontalni organizacijski strukturi po načelu samoupravljanja in soupravljanja. Delujejo mestotvorno in reproducirajo urbane prakse ter kulturno potrošnjo. Ti ljudje različnih starosti, interesov in življenjskih slogov z vsakdanjo prakso dela in boja z občinsko birokracijo ter neoliberalno ideologijo prepoznavajo mesto, njegovo upravljanje in potencialne ter aktivno udeležajo razmislek, kam in kako naprej oziroma kakšno mesto želijo soustvarjati. Mesto (pre)živi, se reproducira in razvija le na

podlagi raznolikosti in različnosti dela in delovanja različnih slojev (Zukin 2010).

REFERENCE

- ANTONČIČ, Emica in KOLAR SLUGA, Breda
2006 Daniel Sajko: »Vzpostavlanje posameznih kulturnih programov praviloma vpliva na ustvarjalnost in optimizem okolja«. *Dialogi* 42 (10): 99–105.
- ANTONČIČ, Emica in PETROVIČ, Robert
2012 Anketa med mariborskimi kulturniki. *Dialogi* 48 (11/12): 47–65.
- BABIČ, Karolina
2013 Urbane brazde: Pogoji za možnosti družbenih sprememb. *Socialno delo* 52 (2/3): 205–208.
2018 Center za alternativno in avtonomno produkcijo – CAAP. *Dialogi* 54 (1/2): 82–91.
- BECK KOS, Katja
2017 Društvo Hiša!. *Dialogi* 53 (3/4): 110–115.
- BERRY SLATER, Josephine in ILES, Anthony
2010 *No Room to Move: Radical Art and the Regenerate City*. London: Mute Books.
- BIRSA, Nejc
2018 Multimedijško izobraževalni društvo (MID) Glas podzemlja. *Dialogi* 54 (7/8): 62–67.
- BOYLE, Mark in HUGHES, George
1991 The Politics of the Representation of 'the Real': Discourses from the Left on Glasgow's Role as European City of Culture, 1990. *Area* 23 (3): 217–228.
- BRIDGE, Gary
2001 Bourdieu, Rational Action and the Time-Space Strategy of Gentrification. *Transaction of the Institute of British Geographers* 26 (1): 205–216.
- ČAUŠEVIČ, Alma (ur.)
2013 *Poročilo programa Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture*. Maribor: Zavod Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture.
- DOBRIČ, Peter Tomaž in ČAUŠEVIČ, Alma
2013 Razvoj programov in projektov Evropske prestolnice kulture 2012. V: A. Čaušević (ur.), *Poročilo programa Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture*. Maribor: Zavod Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture, 14–18.
- FIEDLER, Kaja in VIDOVIČ, Kaja
2018 Stopinje mesta. *Dialogi* 54 (5/6): 38–45.
- FILLITZ, Thomas
2012 Megadogodek in globalna kultura bienalov: Dak'art, Dakarski bienale: Dogodek kot privilegirani medij na področju sodobne likovne umetnosti. *Maska* 27 (147/148): 114–123.
- FLORIDA, Richard
2005 *Vzpon ustvarjalnega razreda: In kako ta spreminja delo, prosti čas, skupnost in vsakodnevno življenje*. Velenje: IPAK, Inštitut za simbolno analizo in razvoj informacijskih tehnologij.
- GARCÍA, Beatriz
2005 Deconstructing the City of Culture: The Long-term Cultural Legacies of Glasgow 1990. *Urban Studies* 42 (5): 841–68.
- GREGORČIČ, Marta in JELENC KRAŠOVEC, Sabina
2016 Social and Learning Practice in Participatory Democracy Process: The Case Study of Self-organized Communities in Maribor, Slovenija, Contextualised through the e-participatory Budgeting in Reykjavik, Iceland. *Sodobna pedagogika/Journal of Contemporary Educational Studies* 67 (133): 168–186.
- GUNAY, Zaynep
2010 Conservation versus Regeneration?: Case of European Capital of Culture 2010 Istanbul. *European Planning Studies* 18 (8): 1173–86.

HARVEY, David

1985 *The Urbanization of Capital: Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization*. Oxford: The Johns Hopkins University Press.

1989 From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 71 (1): 3–17.

2011 *Kozmopolitanstvo in geografije svobode*. Ljubljana: Založba Sophia.

2012a *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London in New York: Verso.

2012b *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

HORVAT, Miha

2017 GT22. *Dialogi* 53 (5/6): 70–76.

IMZ – Iniciativa mestni zbori

2018 Iniciativa mestni zbori – IMZ. *Dialogi* 54 (3/4): 46–53.

JUVAN, Jana

154

2018 Zagnali novo mrežo Maribor is the Future. *Večer*, 10. 10. 2018. <<https://www.vecer.com/zagnali-novo-mrezo-maribor-is-the-future-6589758>> [5. 6. 2020].

KORDIŠ, Meta

2019 *Muzej moderne in sodobne umetnosti ter urbane prakse v Mariboru: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [M. Kordiš].

KOZOROG, Miha

2013 *Festivalski kraji: Koncepti, politike in upanje na periferiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

LÄHDESMÄKI, Tuuli

2013 Cultural Activism as a Counter-discourse to the European Capital of Culture Program: The Case of Turku 2011. *Journal of Cultural Studies* 16 (5): 598–619.

LANDRY, Charles

2001 *The Creative City a Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.

LEFEBVRE, Henri

1968 *Le Droit à la ville*. Pariz: Antropos.

LEY, David

2003 Artists, Aestheticisation and the Field of Gentrification. *Urban Studies* 40 (12): 2527–2544.

LOW, Setha M.

1996 The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City. *Annual Review of Anthropology* 25: 383–409.

LPK - Lokalni program za kulturo 2015–2020

2014 <<http://www.maribor.si/dokument.aspx?id=28091>> [21. 5. 2010].

McATEER, Nick, MOZURAITYTE Neringa in McDONALD, Neil

2013 *Ex-post Evaluation of 2012 European Capitals of Culture: Final Report for the European Commission DG Education and Culture*. Birmingham: Ecorys UK Ltd.

McLAY, Farquhar

1990 *The Reckoning: Public Loss, Private Gain (Beyond the Culture City Rip Off)*. Glasgow: Clydeside Press.

OANCĂ, Alexandra

2016 „The City is Not for Sale“: *The Precariat of Urban Spectacles and the Critique of Mega-Events: Dissertation Draft Chapter*. Budimpešta: Central European University.

O'CALLAGHAN, Cian

2011 Urban Anxieties and Creative Tensions in the European Capital of Culture 2005: 'It couldn't just be about Cork, like'. *International Journal of Cultural Policy* 18 (2): 185–204.

ORNIK, Marko

2018 Centralna postaja – Zavod uho:oko, Maribor. *Dialogi* 54 (11/12): 106–111.

PLOŠTAJNER, Klemen

2015 Neoliberalizem in njegove manifestacije v mestu. *Teorija in praksa* 52 (3): 476–493.

- PODGORŠEK, Polonca
2017 Salon uporabnih umetnosti. *Dialogi* 53 (5/6): 48–57.
- ROMMEDVEDT, Helgesen
2009 *Beliefs in Culture as an Instrument for Regional Development: The Case of Stavanger, European Capital of Culture 2008*. Stavanger: IRIS.
- RUTHEISER, Charles
1999 Making Place in the Nonplace Urban Realm: Notes on the Revitalization of Downtown Atlanta. V: S. M. Low (ur.), *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey in London: Rutgers University Press, 317–375.
- SASSEN, Saskia
2006 *Cities in the World Economy*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- SLATER, Tom
2011 Gentrification of the City. V: G. Bridge in S. Watson (ur.), *The New Blackwell Companion to the City*. Malden, Oxford in Chichester: Wiley Blackwell.
- SMODIŠ, Lucija
2017 SobaZaGoste/GuestRoomMaribor. *Dialogi* 53 (1/2): 61–66.
- STAMEJČIČ, Gregor
2016 *Od upora k demokraciji: Proces samoorganizacije v Mariboru: Diplomaska naloga*. Ljubljana: [G. Stamejčič].
- STRUC, Nežka
2018 Zadruga v Mariboru: Kdaj je protimoč dovolj močna? *Časopis za kritiko znanosti* 46 (271): 222–234.
- SUM, Nagi-Ling
2009 The Production of Hegemonic Policy Discourses: “Competitiveness” as a Knowledge Brand and Its (Re-)Contextualizations. *Critical Policy Studies* 3 (2):184–203.
- UDARNIK
2016 <<http://udarnik.eu/zgodovina/>> [20. 5. 2020].
- VEZJAK, Boris
2013 *Resnica mesta in mesto resnice*. Maribor: Društvo za razvoj humanistike – Zofijini ljubimci. <http://zofijini.net/wp-content/uploads/2013/12/Resnica-mesta-in-mesto-resnice_splet.pdf> [21. 5. 2020].
- ZAČASNI sekretariat za projekt evropska prestolnica kulture 2012
2009 Čista energija!: *Maribor evropska prestolnica kulture 2012 kandidat: Pregled dejavnosti in programskih sklopov*. Maribor: Mestna občina Maribor.
- ZUKIN, Sharon
1995 *The Cultures of Cities*. Malden: Blackwell.
1998 Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of Consumption. *Urban Studies* 35: 825–839.
2010 Big Think Interview with Sharon Zukin. Prispevek na YouTube: <<https://www.youtube.com/watch?v=1Z8RCXbZx58>> [2. 5. 2017].
-

BESEDA O AVTORICI

Dr. Meta Kordiš, etnologinja, kulturna antropologinja in umetnostna zgodovinarica ter kustosinja. Področja zanimanja in raziskovanja prepletajo kulturno antropologijo, umetnostno zgodovino, sodobne umetniške prakse in muzeologijo.

SUMMARY

“Maribor is the future!”: The (counter-) effect of Maribor 2012, European Capital of Culture, regarding non-governmental cultural production

The article discusses the effect of the project Maribor 2012, European Capital of Culture, in the non-governmental sector of cultural production. How was it that, in spite of the financial cuts after 2012 both locally and nationally, the non-governmental sector revitalised the city centre in a unique way, established spaces of cultural production, offered new cultural programmes and tourist products, as well as services and new jobs. The spaces, programmes, practices and products that the project ECC was supposed to implement from top to bottom have been emerging from bottom to top. The goal of the ECC mega-project is the instrumentalisation of culture to create European connections and promote the development of the tertiary sector, as well as the urban renovation of the cultural infrastructure and revitalisation of cities, but above all, encouragement of the domestic consumption of the cultural, heritage-related and creative industries. This means large-scale public investment.

156

In spite of all the promises and grand plans, the Maribor ECC project left nothing tangible behind. It did not ensure improved cultural programmes and infrastructure or sustainable jobs, i.e. stimulate the local economy. The only effect was cultural and social capital in the form of new partnerships and connections in the governmental and non-governmental sectors.

The post-project events and social processes show how a handful of organised people, active in culture, political activism and solidarity economy, have taken the right to the city and its future into their own hands, inviting their fellow townspeople to join them. Solidarity and cooperative networks have been created, as well as an alternative social and cultural infrastructure. There have appeared a number of lively, grassroots venues of cultural creative production, of presentation, socialising and entertainment, of education and the solidarity economy in some abandoned buildings in the old city centre. A mixture of horizontal connections among different people and groups has encouraged lively cultural and social activities, which are in turn encouraging reflection on where and how to continue, i.e. what sort of a city they want to help create.